

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ УВАГИ ДОШКІЛЬНЯТ ІЗ ТИПОВИМ ПСИХОФІЗИЧНИМ РОЗВИТКОМ І ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Стахова Ольга Олександрівна

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти

Гаврилюк Катерина Вікторівна

здобувач вищої освіти магістерського рівня
соціально-психологічного факультету

Житомирський державний університет імені Івана Франка
Україна

Однією з базових психічних функцій, що забезпечує ефективність пізнавальної діяльності та формування особистості дитини дошкільного віку, є увага. Саме в цей період її розвиток має ключове значення для становлення сприймання, пам'яті, мислення, мовлення, уяви дошкільнят й контролю ними власних емоційних переживань і станів. Водночас становлення уваги в дошкільному віці виступає передумовою готовності до шкільного навчання, оскільки саме здатність до довільного контролю та концентрації визначає

успішність засвоєння першокласником знань і формування у нього навчальної мотивації.

Як показав проведений нами аналіз теоретичних джерел, зокрема навчальних посібників із вікової психології, увага дошкільників із типовим психофізичним розвитком, незважаючи на високу залежність від зовнішніх факторів, нестійкість, переважання мимовільних форм, характеризується поступовим становленням довільності.

Так, за словами О. Коханової, О. Пасеки, О. Сергеєнкової й О. Столярчук – авторів підручника «Вікова психологія», протягом дошкільного дитинства відбувається якісне вдосконалення зазначеного психічного утворення: підвищується концентрація, стійкість та обсяг уваги. На цьому ж етапі починають активно формуватися її довільні форми, однак провідною лишається мимовільна увага [2, с. 138].

У свою чергу Л. Василенко й М. Савчин – укладачі аналогічного навчального посібника відмітили, що в дошкільному віці дитина спрямовує психічну діяльність на значущі та цікаві для неї предмети й явища. Однак утримання уваги триває лише до моменту згасання інтересу: поява нового предмета одразу привертає її увагу, що пояснює схильність дошкільнят швидко змінювати вид діяльності та нетривалість занять однією справою [10, с. 156].

На думку вищевказаних науковців, з ускладненням діяльності та поступом у психічному й особистісному розвитку дошкільників їхня увага поступово вдосконалюється, характеризуючись підвищеною зосередженістю та стійкістю. Утім, провідні зміни у становленні уваги пов'язані з тим, що в дошкільному дитинстві діти вперше починають свідомо керувати увагою, спрямовуючи її на значущі об'єкти. При цьому довільна увага не виникає автоматично з мимовільної, а формується завдяки включенню дорослими дошкільнят у нові види діяльності та організації їхньої поведінки [10, с. 157].

Розкриваючи особливості розвитку уваги дошкільників, Л. Василенко й М. Савчин підкреслили, що формування довільної уваги в дошкільному віці тісно пов'язане зі зростанням ролі мовлення в регуляції поведінки. Завдяки плануючій функції мови дитина може задалегідь спрямовувати увагу на потрібну діяльність і словесно визначати завдання [10, с. 157].

Зважаючи на попередній контекст, цілком очевидним є факт, що для дітей дошкільного віку з логопатологією, кількість яких останнім часом у силу різних причин зростає, розвиток уваги може мати свої особливості та виклики.

Як відзначають А. Галета та О. Стахова, мовленнєві вади (дислексія, дисграфія, дислалія, афазія тощо) негативно впливають на процеси сприйняття й обробки інформації, що ускладнює формування та утримання уваги. Це проявляється у зниженій здатності до концентрації, частих відволіканнях і швидкій втомлюваності під час виконання завдань, які потребують уважності [5, с. 202].

Відтак, звертаючись до наукового доробку класиків психолого-педагогічної науки та теоретико-прикладних досліджень фахівців спеціальної й корекційної педагогіки, зокрема О. Белової [1], О. Войтенко [3], О. Гайдукевич [4], О.

Гончаренко [6], О. Зайченко [7], О. Ковальчук [8], О. Кононенко [9], нами проведено порівняльний аналіз специфіки розвитку уваги у дошкільнят із нормотиповим психофізичним розвитком (НПР) та порушеннями мовленнєвого розвитку (ПМР).

Таблиця 1. Особливості розвитку уваги у дітей із НПР і ПМР

Характеристики уваги	Типовий психофізичний розвиток	Порушення мовленнєвого розвитку
Мимовільна увага	Домінує на ранніх етапах, легко привертається яскравими та новими стимулами.	Також переважає, але часто нестійка, швидко відволікання.
Довільна увага	Формується поступово, особливо у старшому дошкільному віці.	Розвивається із затримкою, утримання уваги на завданні, особливо за словесною інструкцією, утруднене.
Стійкість уваги	Недостатня, але поступово зростає.	Знижена, концентрація нестійка, діти легко відволікаються на сторонні подразники, швидко втомлюються.
Обсяг уваги	Становлення відбувається поетапно.	Сприймання та утримання в пам'яті меншої кількості інформації, ніж їх ровесниками з типовим розвитком.
Переключення уваги	Відбувається швидко, допомагає адаптації.	Утруднене, особливо при виконанні мовленнєвих завдань.
Розподіл уваги	Слабкий, але наприкінці дошкільного віку з'являються перші прояви.	Обмежений, багатозадачність практично відсутня, дітям складно одночасно утримувати в полі уваги кілька об'єктів.
Залежність від факторів	Вплив зовнішніх стимулів (іграшки, новизна, емоційність).	Значна залежність від мовленнєвих труднощів та когнітивних обмежень.

Як видно з таблиці 1, у дітей із типовим розвитком увага поступово переходить від мимовільної до довільної, тоді як у дошкільників із порушеннями мовлення цей процес сповільнений, характеризується низькою стійкістю, обсягом та труднощами у регуляції.

Недоліки, прогалини у розвитку уваги дошкільнят із вадами мовлення потребують усунення шляхом проведення цілеспрямованої, спеціально організованої корекційно-розвивальної роботи, яка може включати в себе:

1) створення сприятливого середовища: забезпечення спокійної атмосфери без надмірних відволікаючих факторів; використання яскравих, наочних матеріалів для залучення мимовільної уваги;

2) розвиток довільної уваги: використання ігрових завдань із поступовим ускладненням; надання коротких, чітких інструкцій; формування навичок самоконтролю через прості правила («слухай – виконуй», «дивись – повторюй»);

3) тренування стійкості уваги: використання різних за тривалістю вправ із поступовим збільшенням часу їх виконання; звернення до пауз і фізичних розминок для запобігання перевтомі;

4) підвищення обсягу уваги: поступове збільшення тривалості завдань; залучення наочності та звернення до тактильних і рухових вправ; використання сюжетно-рольових ігор із мовленнєвим супроводом; розвиток самоконтролю; включення в хід проведення заняття руханок й коротких перерв для зняття втоми;

5) розвиток переключення уваги: застосування завдань із різними видами діяльності (малювання, руханка, мовленнєва гра); використання вправ на зміну правил («тепер робимо навпаки»);

6) формування розподілу уваги: звернення до вправ, що поєднують слухання й виконання дій одночасно; використання ігор на кшталт «знайди й назви», де потрібно одночасно спостерігати та говорити;

7) активізація мовленнєвої діяльності: використання завдань, де увага поєднується з мовленням (повтори слова, склади речення за картинкою); поступове збільшення мовленнєвого навантаження з урахуванням індивідуальних можливостей дитини.

Окреслена вище корекційно-розвивальна робота з дошкільниками, які мають мовленнєві порушення, спрямована на усунення недоліків у розвитку їх уваги. Вона забезпечує поступове формування основних характеристик зазначеного утворення (довільності, зосередженості, стійкості, обсягу, переключення та розподілу) та його інтеграцію з мовленнєвою діяльністю. Цілеспрямоване педагогічне керівництво дозволяє не лише компенсувати прогалини у розвитку уваги, а й сприяє гармонійному становленню пізнавальної та мовленнєвої сфери дітей дошкільного віку з патологією мовлення, забезпечуючи їхню готовність до навчальної діяльності у школі та формуючи необхідні передумови для успішної соціалізації.

Список використаних джерел

1. Белова О. Б. Розвиток довільної уваги у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення засобами дидактичних ігор. Педагогіка і психологія професійної освіти. Київ, 2021. № 58. С. 13-19.
2. Вікова психологія : навч. посіб. / Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 384 с.
3. Войтенко О. В. Формування стійкості уваги у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. Науковий вісник Херсонського державного університету. Херсон, 2022. № 37. С. 63-68.
4. Гайдукевич О. В. Особливості розвитку уваги у дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями : монографія. Київ, 2022. С.144-145.
5. Галета А. М., Стахова О. О. Особливості розвитку уваги дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями. Modern Trends in the Development of Economy, Technology and Industry : зб. наук. пр. II Міжнар. наук.-практ. конф., м.

Торонто, 12-14 лют. 2025 р. Торонто, 2025. С. 202-205. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/42725/> (дата звернення : 21.05.2026).

6. Гончаренко О. М. Роль дидактичних ігор у розвитку концентрації уваги у дітей дошкільного віку з дизартрією. Дефектологія. Київ, 2022. № 2. С. 45-50.

7. Зайченко О. В. Розвиток переключення уваги у дітей дошкільного віку з алалією. Спеціальна освіта. Київ, 2023. № 1. С. 25-31.

8. Ковальчук О. А. Вплив мнемотехніки на розвиток слухової уваги у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Миколаїв, 2023. № 1. С. 118-123.

9. Кононенко О. Л. Логопедична робота з розвитку довільної уваги у дітей дошкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення : навчально-методичний посібник. Київ, 2023. С.121-122.

10. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.